

ОМОВЛЕННЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ В ПОЕЗІЇ ІРИНИ ЖИЛЕНКО

Піддубна Н. В. (Харків, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-0331-0496>

<http://dx.doi.org/>

Abstract

The work of the famous Ukrainian poetess I. Zhilenko is marked by the dominance of universal, family values in particular, which to some extent ousted her work to the periphery of the literary process of the second half of the twentieth century.

The poetess verbalizes several hypostases of a woman (woman-wife, woman-mistress, woman-mother, woman-poetess, woman-grandmother), demonstrating the dynamics of female status according to the periods of life. To verbalise these images, I. Zhilenko uses various linguistic and poetic means, including phonetic (alliteration), lexical (diminutive, folk poetic, vulgar vocabulary, slang vocabulary, contextual antonyms, negative comparisons), units of expressive syntax, uses biblical allusions and transformations of biblical phraseologisms. The vulgar vocabulary used along with the diminutives, which are means of self-characteristics, do not acquire a negative connotation, but, on the contrary, actualize the meanings of 'love', 'care' and 'self-denial' when it comes to the image of a woman-mother.

In portraying an elderly woman-mother, the poetess actualizes the meanings of 'loneliness', 'indifference', associating her age with a warm autumn, which is warmed by the presence of a loved one. I. Zhilenko portrays a lonely woman mourning for the late husband with elements of a language game based on homonymy, emphasizing the corresponding meanings of 'loneliness', 'limits of communication', 'sadness', 'crying', and 'end of life'.

Keywords: verbalisation, linguistic and poetic means, biblical allusion, transformation of biblical phraseology, language game, expressive syntax, actualization of meanings.

Творчість І. Жиленко, відомої української поетеси II половини ХХ – початку ХХІ ст., позначена передовсім тим, що її домінантою було фокусування на загальнолюдських, понадчасових питаннях, таких, як духовність, моральні й родинні цінності: «Фемінне письмо І. Жиленко характеризується описом тілесності, пристрасності як вітальної сили, тексти поезій відзначаються інтуїтивним початком, синтезом свідомого і несвідомого, багатосмисловістю, змішуванням жанрів, мозаїчністю, фрагментарністю, мова характеризується виразністю, пріоритетом емоцій та „голосу” тіла, наявністю великої кількості зменшено-пестливих слів. Для жінки-поетеси творчість – це спосіб зрозуміти себе. Ознакою фемінності поезії І. Жиленко є репрезентація жіночого світовідчуття, коли особистісне, індивідуальне домінує над колективним, уніфікованим, сірим» (Shtolko). Домінування саме «жіночої» тематики, на думку О. Забужко, відтіснила творчість поетеси на периферію тогочасного літературного процесу, й сама поетеса, «абсолютно першорядна Ірина Жиленко, чий вплив на сучасну українську поезію – та навіть на ту ж Забужко! – досі належно ніким не поцінований...» (Zabuzhko, 2018).

У вірші «Червоні черепиці» І. Жиленко вербалізує одразу кілька іпостасей жінки, зокрема жінку-дружину, жінку-маму, жінку-поетесу, жінку-бабусю, демонструючи певну динаміку, показуючи зміну жіночих статусів – від дівчинки до бабусі – відповідно до періодів життя, метафорично зображеного як сходи: <...> *По східцях, як по гамі, осяяна, смутна, – я трішки-трішки **мама** і трішечки **жона**.* <...> *А в самокатів синіх – малинові колеса. **Я** трішечки **красива** і трішки **поетеса**.* <...> / *По східцях (чи зберуся?) веду гулять онуку. / **Я** трішечки **бабуся** – з онукою за руку.* Поетеса, усвідомлюючи швидкоплинність життя, не сприймає це як щось трагічне, оскільки вона має тих, хто є її продовженням, кому вона змогла передати частинку себе, і «навіть відхід за межу не сприймається ліричною героїнею (та й самою авторкою) чимось сумним» (Cherednyk, 2021): *І сімдесят, і далі... І ще, і ще – і все! / <...> По східцях, як по гамі, донизу – о печаль! / І плаче **донька-мама** і **донька-онука**.* <...> *Це так було красиво – збігать по сходах вниз / Горошок синій-синій, і повні очі сліз... («Червоні черепиці»).*

Важливим для поетеси є омовлення образу пристрасної жінки, здатної на кохання до самозабуття, яке вона порівнює зі стихією води: *А руки жарко піднялись, / немов вода – по стан, по груди, / і груди (від страшного суду?), як двійко птиць, злетіли ввись, і з вогнем: оголена на Ваших горах / горітиму, як смолоскип, і з вітром: О, золотистий посвист хуги / навколо Вас! Це я, це я!* («Віхола любові»).

Проте, як це й притаманно більшості жінок, лірична героїня І. Жиленко передовсім мама, що сприймає свою вагітність як небесний знак (*А я сказала: «Більше не грішу. / Той витий і мою. Мені не треба / вина тепер – дитя в собі ношу». / Пресвітла тиша сіялася з неба*) і йде навіть на розрив з коханим заради збереження в собі нового життя: *та й що тобі, чужому, розкажу / про теплу тишу нерухомих стебел? І про осиний на веранді дзвін, / і про слова: «У мене буде син!»* («А я сказала: “Більше не грішу”»). Поетеса вербалізує силу материнських почуттів, удаючись, зокрема, до біблійних алюзій, порівнюючи світло у вікні рідної домівки, де на неї чекає син, з Різдвяною зіркою: *Так темно, так солодко в'януть / будинки, покрашені сном. / І тільки – мов зірка різдвяна – / моєї оселі вікно.* Її лірична героїня через низку заперечних порівнянь з біблійними персонажами, трансформації прецедентного біблійного висловлення з Нагірної проповіді Христа: *«хто вдарить тебе в праву щоку твою, підстав йому й іншу»* (Мт 5: 39) у вірші «По роботі» показує готовність аж до переступу таких важливих християнських чеснот, як смирення й прощення: вона буде боротися за своє дитя, його щастя: *я не Іов. / Прокляну за крихітну синову слізку <...> я не Авраам, / І дитя не дам на заклання, на лихо <...>, я не Христос. Впам'ятку / Всі болі, всі кривди дитячі, Хто вдарить у ліву щоку, у праву отримає здачу!*. Почуття материнської любові поетеса омовлює через позитивно конотовані демінутиви *синок, синочок*. Ужиті поряд ними згрубілі лексеми *дурепа, бабера, квочка*, що є засобами самохарактеристики, не набувають негативної конотації, а навпаки актуалізують смисли ‘любов’, ‘турбота’, ‘самозреченість’: *Дурепа, бабера – нехай! / Я згодна – дурепа і квочка / Аби лиш синок посміхавсь. Аби не боліло*

синочку. / <...> *Нічого, кровинко моя.* Уживання традиційного народно-поетичного ласкавого звертання батьків до дітей *кровинка моя* інтимізує поезію, підсилює експресивність усього вірша.

Експліцитно експресивним є й вислів *мама, як мама*, який І. Жиленко ніби “розшифровує”: дієслова *зварити, попрати*, фразеологізм *пливти за течією*, що, на перший погляд, указують на буденність і незначущість жінки-матері, у кінці вірша узагальнюють готовність матері пожертвувати собою заради сина, стати надійним ґрунтом на його життєвому шляху, *стати смиренно – землею, / щоб легше ступалось синку.*

Не менш важливим є вербалізація образу жінки-господині, яка живе в постійних побутових клопотах, обов’язках, непомітних доти, доки вони виконуються, що з легкою іронією зображено у вірші «Дачна нірвана»: *Я ходила боса по зелу. / Наступила – боса – на бджолу. / <...> Хоч ти плач. / А не плачеться. / Бо ж тепер – ні прання, ні сапання. / Не хазяйка-бо я вже, а дачниця. / І уже не кріпачка, а пані.* У наведених рядках контекстуальні антонімічні пари *хазяйка – дачниця, кріпачка – пані* жартівливо демонструють статус жінки до нездужання і під час нього, коли їй випадає рідкісна нагода відпочити, відчутти себе *як у нірвані, як пава*, не лише самій турбуватися про рідних, а й відчутти на собі таку важливу їхню турботу: *Миє татко на кухні посуд, А синок полуниці підносить.* Гумористичність зображуваної «тимчасово бездіяльної» жінки-матері створюється за допомогою сленгізмів *сачок, в загулі*: *Я сьогодні – сачок. Я в загулі.* / <...> *Хай спочинуть осот і пирій.* Поетеса зауважує, що наступний такий *день читання, валяння і мрій* можливий лише за умови ще одного «форсмажору»: *Вже он вишенька ніжно шаріє. / У ступні – то свербіння, то щем. / Я дивлюся на бджоли і мрію: / от би ще...*

Як і поетесі-авторці, ліричній героїні І. Жиленко не байдужа творчість, але домінантами її життя є все, що пов’язане з родиною, а не слава й визнання. Удаючись до експресивних парцельованих і неповних речень, вона перелічує основи свого буття, підкреслюючи цим їхню вагомість: <...> *Я небагато прошу*

в долі за труд мій тихий. / Щоби здоров'я трошки. / Друг. І дитя, І книги. / трохи доріг... І досить! Слави? Та Бог із нею! («Звершено клопіт літа...»).

І. Жиленко щемливо зображує літню жінку-матір, актуалізуючи смисли 'самотність', 'байдужість': *Знаєш, дітям мами потрібні, / поки в мам голівки не срібні.* Її лірична героїня болісно переживає старість: *Скрізь я зайва, усім байдужа, / і сама собі осоружна.* Свій вік вона асоціює з осінню, а себе – з капустою: *і сиджу я в отих роках, / мов капуста в своїх листках.* Однак поки поетеса творить (*ще вірші дзвінкоголосі*), а головне, поки поряд з нею її коханий, якого вона лагідно називає субстантивантом-демінутивом *старенький*, осінь її життя – тепла: *Не журюся. Бо тепла осінь, / бо ще коники голосні, / бо ще вірші дзвінкоголосі, / і старенький мій при мені. / Я йому потрібна й досі. / І тому мені тепла осінь* («Знаєш, дітям мами потрібні...»). У вірші «Тиша впала, мов сніг на голову» лірична героїня ототожнює осінь не з теплом, а з холодом смерті, спричиненим смертю коханого чоловіка: *Він помер тільки раз. Удосвіта / відступилися муки земні. / а мені помирають щоосені. / І сьогодні вмیرають мені.* І. Жиленко пронизливо зображує жінку, яка безмірно тужить за померлим, через персоніфікований вислів *заливається свічка плачем*, очевидно, і себе ототожнюючи зі свічкою, що догорає. Промовистим є й порівняння поетеси себе з останнім ключем перелітних птахів, імовірно, відчуваючи готовність власної душі до переходу в інший, небесний, вирій. У фразі *в самотності замкнена / сумовитим качиним ключем* письменниця вдається до мовної гри, побудованої на омонімії (*замкнута ключем – качиний ключ*), унаслідок чого актуалізуються відповідні смисли 'самотність', 'обмеженість спілкування', 'сум' і 'плач', 'завершення життя', удається до засобів алітерації.

Творчість І. Жиленко, за словами Е. Соловей, сповнена «тією жіночністю, суть якої у здатності любити, берегти, цінувати цілий універсум – її “*civitas solis* – сонячний град” – і захоплюватися ним, як дитям» (Solovei, 2018). Уважаємо, що дослідження мовного портрету жінки у творах поетеси є цікавим і перспективним для лінгвопоетики й лінгвоперсонології.

References

- Zhylenko, I. (2017) *Yevanheliie vid lastivky* [The Gospel from the swallow]. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA [in Ukrainian].
- Zabuzhko, O. (2018). *Interviu hazeti «Literaturna Ukraina»*. Literaturna Ukraina. Hrudn. № 52. [in Ukrainian].
- Solovei, E. (2018). «*I te zhyttia bulo meni yak sviato!*» [«And that life was like a holiday for me»]. <https://md-eksperiment.org/post/20180906-i-te-zhittya-bulo-meni-yak-svyato> [in Ukrainian].
- Cherednyk, L. (2021) *Mifopoetychna paradyhma poezii Iryny Zhylenko*. [Mythopoetic paradigm of Irina Zhilenko's poetry]. <https://md-eksperiment.org/post/20210920-mifopoetichna-paradigma-poeziyi-irini-zhilenko> [in Ukrainian].
- Shtolko, M. *Feminnist poezii Iryny Zhylenko*. Mizhnarodna Internetkonferentsiia «Ukrainska literatura i zahalnoslovianskyi kontekst». [Femininity of Irina Zhilenko's poetry]. http://www.bdpu.org/scientific_published/ukr_lit_2008 [in Ukrainian].

**ТУРЕЦЬКА ДРАМАТУРГІЯ
НАВКОЛО «ПАТРІ» / «БІ» АРХАТУ
(НА МАТЕРІАЛІ П'ЄС З. ІПШІРОГЛУ)**

Прушковська І. В. (Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-1949-0911>
<http://dx.doi.org/>

Abstract

The current level of development of Turkish literature is most vividly demonstrated by Turkish drama. The conducted research attempts to identify the influence of patriarchy and biarchy on society and art in the field of creative directions of male playwrights during the period of the XIX–XX centuries. At the beginning of the XIX century, there was a shift in gender balance on the part of women, the literary process was balanced by the forces of female playwrights – it approached the biarhatic.

However, current issues related to the role of women in Turkish society have not been radically addressed, as evidenced by the dramatic works in opposition to the patriarchy of society. Regarding this conflict, today's playwright Zehra Ipshiroglu, who writes for two countries, Turkey and Germany, tracks women's issues of the